

УТИЦАЈ ФАКТОРА ПРИТИСКА И ПРИВЛАЧЕЊА НА ОДАБИР ДЕСТИНАЦИЈЕ МЕЋУНАРОДНИХ СТУДЕНАТА: КОНТЕКСТ СРБИЈЕ

Сажетак

Многе земље, а нарочито мале и мање развијене земље у свету, све више трагају за новим моделима који би им помогли да привуку младе високообразоване стручњаке да се школују на високообразованим институцијама унутар њихових граница, чиме утичу на бољу позицију на глобалном тржишту. Ослањајући се на теорију *push-pull* фактора, ово истраживање испитује мотиве школовања у земљи домаћина, као и намеру међународних студената да остану или да напусте земљу домаћина након завршетка школовања. У раду се користи приступ комбинованих метода како би се анализирали подаци који су прикупљени кроз све три фазе истраживања са студентима из Србије који се школују, или су се школовали у иностранству и страних студената који се школују, или су се школовали у Србији.

Кључне речи: земља домаћин, међународни студенти, академска миграција, *push-pull* фактори, Србија

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Међународна мобилност студената је академско кретање које доноси много изазова, баријера и неизвесности са којим се суочавају њени актери. Под међународним студентом се дефинишу они студенти који су претходно образовање стекли у матичној земљи или некој другој земљи и нису резиденти земље у којој тренутно студирају (OECD, 2017; Васојевић, 2024б). Тачније, они „појединци који су физички прешли међународну границу друге земље, са циљем да учествују у образовним активностима у земљи дестинације, где је земља дестинације датог студента другачија од земље његовог порекла“ (OECD, 2017: 38; UNESCO, OECD & EUROSTAT, 2018). Ова популација студената, гледано на глобалном нивоу, углавном се креће између популарних студентских дестинација Глобалног севера (Англоамерика, Европа, Јапан, Аустралија и Нови Зеланд) (Ђоровић, 2006), други од Југа до Севера, од Севера до Југа, или унутар Југа (Bitschnau, 2023; Maringe & Carter, 2007). Када „глобални модел“ сагледавамо из угла међународних студената држављана Републике Србије,

који студирају или су студирали у иностранству најчешће се ради о земљама Глобалног севера. Са друге стране, међународни студенти који тренутно студирају у Републици Србији, или су студирали у Републици Србији, најчешће долазе из земаља Глобалног југа.

Међународна мобилност студената је повезана са повећањем персоналних вештина које треба да олакшају запошљавање високообразованих стручњака на светском тржишту (Albien & Mashatola, 2021; Ravasi, Salamin & Davoine, 2015). Међутим, када се говори о међународном студирању, треба правити разлику између популације међународних студената који стичу пуну диплому изван матичне земље (дугорочна-привремена миграција) и оних студената који се налазе на размени одређени број месеци (краткорочна-привремена миграција), (Васојевић, 2024б). Разлику између ове популације међународних студената аутори Брукс и Вотерс (Brooks & Waters, 2011) уочавају када се говори о мотивима школовања изван матице, па запажају да они студенти који стичу пуну диплому у иностранству имају другачије мотиве за студирање у иностранству од студената који су били на размени (Hovdhaugen & Wiers-Jenssen, 2023). Студенти одлазе у иностранство како би постигли нешто што ће допринети њиховом искуству или могућностима за каријеру. Мотиви школовања у иностранству иницирани су различитим друштвеним и академским факторима, који се у теорији миграција групишу у факторе притиска (енгл. *push*) који се односе на негативне економске, политичке, културне и еколошке факторе (World Economic Forum, 2024; Black et al., 2011), као што су незапосленост, лоши услови живота, и сл., који „гурају“ становништво тј. студенте да напусте земљу у којој живе, или факторе у имиграционој земљи који отежавају улазак потенцијалних имиграната у ту земљу (Тубић Ћурчић и Станишић, 2023: 199–200). Док фактори привлачења (енгл. *pull*) јесу управо супротни факторима притиска тј. они су позитивни фактори и привлаче људе на бољу локацију. Бољи услови живота, уређен друштвени систем и сл., јесу фактори који утичу на потенцијалне мигранте да остану у земљи пријема, али и привлаче потенцијалне мигранте да дођу у ту земљу (Тубић Ћурчић & Станишић, 2023: 199–200) како би задовољили животне, егзистенцијалне радне потребе, политичке или верске слободе, као и стицали квалитетније високо образовање, користили бољи систем социјалне и здравствене заштите (Butaga Sao & Reuben Mwandilawa, 2023: 42), али и окружење без стреса атрактивно и сигурно које немају у земљи тренутног боравка (Bansak, Simpson & Zavadny, 2015). Такође, друштвени и културни фактори имају важну улогу у миграционом процесу. Тежња за независношћу, породични сукоби, боље комуникационе услуге (превоз, утицај медија), урбано оријентисано образовање и резултирајућа промена, ставови и вредности такође промовишу миграцију (Heckert, 2015). У периоду транзиције и глобализације политички фактори су

све више заступљени, тј. политичка позадина може подстаћи или обесхрабрити миграцију (Тубић Ђурчић & Станишић, 2023: 199–200).

Теорија *push-pull* има „корене“ у проучавању људске миграције која (у)кажује на токове миграције између региона порекла и региона одредишта (Lee, 1966; King, Gomes, Shannon, & Lu, 2024). Тако, матичну земљу или тренутну земљу боравака, као и земљу одредишта обележавају позитивни и негативни фактори од којих зависи да ли ће доћи до миграције. Ли (1966) је концептуализовао факторе повезане са одлуком о миграцији и процесом миграције у четири категорије: (1) Фактори повезани са подручјем порекла, (2) Фактори повезани са подручјем одредишта (3) Препреке (као што су растојање, физичке препреке, закони о имиграцији и тако даље) и (4) Лични фактори (Lee, 1966; Van, Bakewell & Long, 2017). Све ове четири категорије указују да у свакој области постоје бројни фактори који подстичу становништво да се исели из те области, да се задржи на том простору, или да се ту досели (Lee, 1966). У том погледу уочавају се разлике између фактора повезаних са матицом (земља порекла) или земљом боравака и оних који су повезани са подручјем дестинације (одредишта). Миграција се може десити у оба случаја, али у случајевима када су позитивни резултати земље дестинације већи од негативних земље боравака највероватније ће доћи до миграције (исто, 1966). У контексту међународне мобилности студената, фактори притиска се односе на мотиве међународног студента да напусти матичну земљу тј. земљу боравака (Sevenhuijsen, 2016; Mazzarol & Soutar, 2002) и наставе школовање у некој другој земљи пријема. Па тако, мотиви притиска углавном се односе на низак квалитет образовања и недостатак места за студирање, могућности изградње каријере или политичке/културне слободе у матичној земљи (Hovdhaugen & Wiers-Jenssen, 2023). Управо ови мотиви притиска детерминишу миграцију и на основу њих се могу установити „слабе тачке“ матичне земље које утичу на одлуку студента да се школује у иностранству. Код студената из азијских земаља и земаља у развоју, који студирају у земљама запада фактори притиска често преовлађују над факторима привлачења (Hovdhaugen & Wiers-Jenssen, 2023). Афрички студенти политичку нестабилност и недостатак образовних шанси препознају као најзаступљенији разлог за напуштање матичне земље (Maringe & Carter, 2007). За разлику од ове популације, лош квалитет домаћих институција је важан разлог за студенте из континенталне Кине да се опредељују за студирање у Хонг Конгу и Макау (Li & Bray, 2007), а слично и аутор Нгхиа (Nghia, 2019) открива да лош квалитет образовања и недоступност жељеног програма гура вијетнамске студенте да студирају у иностранству. Са друге стране су фактори привлачења углавном повезани са земљом пријема (Mazzarol & Soutar, 2022) у којој међународни студент наставља своје образовање на неком иностраном универзитету. Ови мотиви

привлачења углавном се односе на висококвалитетно образовање (Cubillo, Sanchez & Cervino, 2006; Mazzarol & Souter, 2002), које доводи до бољих изгледа за међународну каријеру (Mpinganjira & Rugimbana, 2009), могућности побољшања језичких вештина, развоја културних вештина, коришћење стипендије (стране или домаће) за финансирање њиховог школовања у иностранству (Hovdhaugen & Wiers-Jenssen, 2023). На овај начин могуће је пратити тј. посматрати академску миграцију као резултат тога како притисак и привлачење утичу на кретање (Chang et al., 2014) међународног студената са једног „места“ (дестинације) на друго „место“ (дестинацију). За потребе овог рада разматрани теоријски оквири (Lee, 1966; Van, Bakewell & Long, 2017; Bansak, Simpson & Zavodny, 2015; Heckert, 2015; Thet, 2014) користиће се за истраживање фактора притиска и привлачења што ће нам омогућити да утврдимо који фактори су међународне студенте из контекста Србије „привлачили“ и „притискивали“ у одабиру земље дестинација за школовање, као и који фактори „привлачења“ и „притискивања“ утичу на (де)мотивацију студената да остану или напусте земљу школовања.

ПРИВРЕМЕНЕ СТУДЕНТСКЕ МИГРАЦИЈЕ У КОНТЕКСТУ СРБИЈЕ

Од времена првих пионира до данашње ере образовне глобализације, може се пратити традиција школовања међународних студената из српског контекста¹. Први српски пионери од стране тадашње власти, послати су на школовање на европске факултете још током 1830. године (Васојевић, 2024б; Васојевић, 2024а;). Међутим, Србија се може похвалити и дугом историјом школовања међународних студената и интелектуалаца на својим универзитетима од педесетих година 20. века (Васојевић, 2024а; Васојевић 2024б; Bondžić, 2014). Да се ради о релевантном броју ових студената говоре статистички подаци који указују да је 15.364 страних држављана из 119 различитих земаља било уписано на српским универзитетима у периоду од 1950. до 1990. године (Меридијани, 1990: Васојевић, 2024б). Већина студената током овог периода долазила је из 12 земаља (погледати: Васојевић, 2024б). Посматрањем обеју популација кроз временску призму долазимо до увида да Србија има дугу историју школовања студената (стипендиста) у иностранству, као и школовања међународних студената на својим универзитетима све до деведесетих

¹ Под српским контекстом се дефинишу српски** студенти стипендисти који су се школовали и школују се у иностранству, и страни студенти који су се школовали или се школују на српским универзитетима.

** српски студенти као одредница за шири контекст од Кнежевине Србије до Републике Србије.

година 20. века (Исто, 2024). Доступни подаци, али и ретки научни радови, указују да је интернационализација била планирана на националном нивоу (Трговчевић, 2003) са циљем усвајања глобалних трендова у друштву Србије. Такође, о овоме сведочи и постојање државне инфраструктуре Републичког завода за међународну научну, просветну, културну и техничку сарадњу који је постојао до деведесетих година 20. века. (Информативни билтен, 1982; Васојевић, 2022). Данас, у 21. веку, концепт интернационализације је оживљен тек након промене режима 2000. године, и институционализован 2005. године оснивањем Фонда за младе таленте Републике Србије „Доситеја“, са намером да се најбољи студенти као стипендисти школују на угледним међународним универзитетима. Осим овог програма, Влада Републике Србије је 2010. године покренула пројекат који обухвата школовање међународних студената као стипендиста Владе Републике Србије на универзитетима широм Републике Србије у оквиру пројекта Владе Републике Србије „Свет у Србији“. Ове иницијативе показују да је Србија у последњих неколико година повећала своје напоре да привуче стране студенте како кроз ове програме, тако и путем других стипендија које се обезбеђују путем билатералних споразума (Васојевић, 2024б). Иницијативе и пројекти који имају за циљ образовање студената и научника из обе популације, углавном су подстакнути друштвено-економским факторима и политичким мотивима који се односе на „стварање“ културних амбасадора. Број међународних студената који се школују у Србији је у порасту што се може закључити на основу буџетских средстава која се издвајају сваке године, а и на основу података Републичког завода за статистику (Васојевић, 2024б). Међутим, са друге стране статистика о броју студената из Србије који студирају у иностранству није доступна, а Сектор за статистику образовања Републичког завод за статистику не обрађује све податке који су кључни за праћење академске путање међународних студената. Фокус овог поглавља су, при томе, фактори притиска и привлачења, јер српска академска заједница и шира јавност немају потпун приступ подацима и базама података о овој популацији међународних студената.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

За потребе овог рада и дефинисаног циља истраживања ми ћемо погледати резултате који су добијени кроз све три фазе истраживања. Тачније, у раду се користи приступ мешовитог метода чиме обезбеђујемо интегрисање квантитативних и квалитативних података (Ponce & Pagán-Maldonado, 2015; Guetterman & James, 2023) чиме се укрштањем метода омогућава сагледавање више димензија (Creswell, 2008). Такође, у овом раду описана популација

биће посматрана са два аспекта 1. *Међународна српска популација* коју чине – студенти држављани Републике Србије који студирају или су студирали у иностранству и 2. *Међународна популација у Србији* коју чине страни студенти који студирају, или су студирали у Србији. Критеријум за посматрање два аспекта се базира на контексту Србије који је разматран у претходном делу, али се темељи и на иностраним релевантним изворима, где се популација међународних студената из развијених и неразвијених земаља посматра у контексту *север-југ* (Bitschnau, 2023). С обзиром на то да је у првом поглављу приказана расподела испитаника према социо-демографским карактеристикама, у овом раду се користи исти модел, али су резултати дати и посматрани само за узорак за који постоје потпуни социо-демографски одговори који идентификују испитанике (N=211), табела 1. Интерпретација података за прву и трећу фазу истраживања ослања се на наративе испитаника, које смо анализирали на основу тематске анализе (Kuckart, 2014; Mayring & Brunneg, 2010). Квантитативни подаци анкете, приказани су коришћењем фреквенција и удела. Квалитативни садржај из 1. и 3. фазе истраживања анализиран је методом квалитативне анализе. Применом тематске анализе идентификоване су заједничке теме и дати релевантни оригинални цитати.

Табела 1. Карактеристике (социо-демографске варијабле²) испитаника из контекста Србије* ((n(S³)=122 + n (M⁴)=89 = n (211)⁵)

Међународна српска популација			Међународна популација у Србији		
Пол	Број	%	Пол	Број	%
Мушки	40	(32,8)	Мушки	49	(55,1)
Женски	82	(67,2)	Женски	40	(44,9)
Укупно	122	100	Укупно	89	100
Старосна структура	Број	%	Старосна структура	Број	%
До 20 година	8	6,6	До 20 година	10	11,2
21–30 година	69	56,6	21–30 година	66	74,2
Преко 30 година	45	36,8	Преко 30 година	13	14,6
Укупно	122	100	Укупно	89	100

² Узорак је приказан према варијабли старости, полу, највишем степену стеченог образовања у иностранству, начину финансирања школовања у иностранству, табела 1.

³ n(s) – укупан број студената држављана Републике Србије.

⁴ n(m) – укупан број међународних студената који се школују у Србији.

⁵ n – укупан број испитаника из обе популације, посматран према критеријуму потпуни социо-демографски подаци.

Највиши ниво завршених студија у иностранству	Број	%	Највиши ниво завршених студија у иностранству	Број	%
Виша школа	0	0	Виша школа	6	6,7
Основне академске студије	22	18,4	Основне академске студије	44	49,4
Мастер/специјализација	65	53,5	Мастер/специјализација	27	30,3
Докторске студије	34	28,1	Докторске студије	12	13,5
Укупно	121	100	Укупно	89	100
Трошкови школовања	Број	%	Трошкови школовања	Број	%
Влада моје земље где су били заступљени услови земље дестинације	3	2,5	Влада моје земље где су били заступљени услови земље дестинације	11	12,4
Влада моје земље без услова за земљу дестинације	6	4,9	Влада моје земље без услова за земљу дестинације	6	6,7
Влада моје земље и инострани донатор	13	10,7	Влада моје земље и инострани донатор	9	10,1
Инострани донатор	46	37,6	Инострани донатор	20	22,5
Сам сам/а сносио/ла трошкове студирања	54	44,3	Сам сам/а сносио/ла трошкове студирања	43	48,3
Укупно	122	100	Укупно	89	100

Добијени подаци показују да се за школовање у иностранству више опредељују студенткиње, када се посматра узорак студената држављана Републике Србије у иностранству. Такође, на основу добијених података се може видети да се студенти држављани Републике Србије одлучују за школовање у иностранству након завршених основних академских студија, па у иностранству највише завршавају мастер (специјалистичке) и докторске програме. Такође, највећи број испитаника је за школовање у иностранству имао подршку Владе своје земље (68%), што се може дефинисати као један од мотива који је могао имати утицај на одлуку студента да се школују у иностранству. Стипендирања имају важну улогу у одређивању спремности студената да мигрирају, што је подржано „пуш-пул“ (енгл. *Push-Pull*) теоријом миграције коју је креирао Ли (Lee 1966, према: Usman, Hasan & Nurul Alam, 2025). Ови подаци су у сагласности са ранијим подацима (Vasojević, Kirin & Marković, 2018), па садашњи добијени подаци указују да није дошло

до промене „профила“ студента држављана Републике Србије у односу на претходни период. Са друге стране, међу међународним студентима који се школују у Србији најбројнији су студенти мушког пола и они долазе у Србију након што су стекли основно факултетско образовање, што је у корелацији са старошћу испитаника, али и са ранијим истраживањима (Васојевић, 2022). На основу добијених података може се рећи да се највећи број испитаника школује у Србији уз помоћ Владине подршке. Међутим, због ретких истраживања (Васојевић, 2024б) која су урађена на овој популацији, и специфичног пројекта „Свет у Србији“ у будућим истраживањима је потребно испитати начин финансирања и односа Влада Републике Србије и иностраних партнера (корисника). Истраживањем је утврђено да се студенти држављани Републике Србије школују или су се школовали у 32 земље света, у периоду од школске 2020/2021. до 2022/2023. године. Најзаступљеније образовне дестинације су земље из европског простора где је доминантно енглеско говорно подручје. Насупрот томе, међународни студенти који се школују у Србији мапирани су из 48 земаља у периоду од школске 2010/2011. до 2022/2023. године. Ови подаци се могу повезати са постојањем пројекта „Свет у Србији“, пројекта „Срби за Србе из региона“ као и бројних билатералних споразума. Треба напоменути да ове податке треба посматрати и са ограничењима када се говори о теорији академских миграција и академској путањи међународног студента, јер инструмент није садржао податке који се односе на област студирања, универзитет тј. студијске програме на које су уписани студенти, као и на мапирање/идентификацију донатора (фондова). Прикупљање ових података Етичка комисија је видела као нарушавање идентитета испитаника и могућност идентификације, што није препознато као спорно у ранијим релевантним међународним истраживањима, али и националним, која се баве испитивањем привремених и трајних миграција високообразованих кадрова изван матичне земље.

Интерпретација резултата шемајске анализе

Фактори привлачења: Квалитаивни резултати

Резултати који су приказани у табели 2. представљају мотиве због којих су се испитаници определили за студирање у иностранству. Трагајући за темама које се понављају у наративима међународних студената из српског контекста, дошли смо до 5 кључних тема (категорија), приказаних у наредној табели.

Табела 2. Приказ главних тема и подтема: Мотив студирања у иностранству

Кључне теме – назив категорије	Примери коришћених кодова	Искази међународних студената
Квалитетније студије	другачија перспектива учења; квалитетнији програми; бољи наставни услови;	„веома јак је њихов начин рада посебно на докторским студијама. То не може да се пореди докторске студије тамо и овде, јако заостајемо. Јукеј систем је добар зато што може брзо да се заврши. Да дођеће до докторске дипломе у року који је предвиђен студијама и све је томе подређено, имаће три до четири године и ту мора све да се заврши и простио ће наптерани да то урадише у року иначе ћеће да пројаднеће.“ (м, 37, Србија/Уједињено Краљевство)⁶ „...новинарство је професија која је специфична то шом пишању... ајсолушно не постоји скоро није у свету. Постоји на два-три месеца у свету тај тип студија. То је нешто пошћуно друго. Ми смо овде на факултету имали бубање неких неопредбних предмета које само трошим време и не радим оно што треба да радим, док је овде било пракса, пракса, пракса. Учиш само да радиш а сви остали предмети су или изборни, да ли желиш.“ (ж, 33, Србија/Уједињено Краљевство) „Дакле, долазак у Србију, то је било прво очекивање да ћу моћи да учим из другачије перспективе од онога што је моја земља могла да понуди.“ (м, 26, Суринам/Србија) „За мене, мислим да у поређењу са Азербејџаном, та чак и Ираном, Иран има добар образовни систем. Али ипак мислим да је српски систем практичнији од других земаља. Мислим на оне земље које сам тамо студирао и имам искуство.“ (ж, 31, Исламска Република Иран/Србија) „У Београду ниш друге у Србији тада није постојала никаква истраживачка инфраструктура која би подржала моје интересовање.“

⁶ У раду за социо-демографски опис користимо следеће ознаке: М (мушки пол), Ж (женски пол); старост испитаника се исказује нумерички, наводи се матична земља па земља дестинација међународног студента.

Кључне теме – назив категорије	Примери коришћених кодова	Искази међународних студената
		Не постоје студије неуронаука, не постоје интердисциплинарне наука у Србији. Мислим да се људи баве клиничком неуронаука која се бави питањима лечења неких меншалних проблема али то при медицини што није нешто што ме је занимало. Тако негде у трећој години основних студија ми је постало јасно да ако желим шиме да се бавим Србија није опција из тих разлога.“ (ж, 32, Србија/Немачка)
друштвено-економски фактори	Бољи економски услови (плата); Зелена политика; Веће могућности на тржишту рада; Политичка ситуација; Повољнији услови за живот	„Веће могућности, већа плата је била многа у Немачкој. На крају крајева и чистији ваздух и што ми је смешало мало док сам био тамо последњих година. Мени је то фактор. Прошлекекх година ваздух је катасстрофа. О свим тим стварима сам почео да мислим. Нисам ја деце. Имаћу породицу за неку годину, желећу да... Део истраживачких разлога, део је ширих животињних разлога.“ (м, 30, Србија/Немачка) „Мој мотив за одлазак није био у првом тренутку политички или због ситуације у земљи него простио отворила се могућност и било је ајде, зашто да не.“ (м, 34, Србија/Немачка) „За Немачку је било пресудно зашто што су они имали најповољније, у финансијском смислу понуде. Дакле, овде је масовно школовање 250 евра је коштао семестар, стипендије су мало скупије него у Београду, животи је мало скупије него у Новом Саду можда бих упоредио са ценом у Београду и то имају јако добре масовне програме тако да је са тој социјално-финансијској аспект Немачка је била земља која је била најпримамљивија.“ (м, 34, Србија/Немачка) „Искрено увек сам хтела да студирам у иностранству и да останем, јер плата која имају за испити постоји, ако ја на мојој пракси овде зарађујем више него софтверски инжењер у Србији који је сениор, мени то није имало смисла да остајем у Србији. Овде моју да радим 10 година и да одем у пензију са 30 година и да никад ништа да радим.“ (ж, 22, Србија/Сједињене Америчке Државе)

Кључне теме – назив категорије	Примери коришћених кодова	Искази међународних студената
Стипендија	Финансирање студирања од стране домаћег или страног донатора	„Немачка је избор број један за нас био разлој зашто је образовање релативно јефтино, цене су јонекад и ниже него у Србији. Немачка је била један од избора и онда сам изабрала које су оције, у којим градовима, шта би ми се допало, где знам неког у околини. Било је пар избора на које сам се пријавила.“ (ж, 29, Србија/Немачка)
		„Аплицирала сам за стипендију иако што сам испратила процес колеџе који ју је пре годину дана добио и рекао да би била сувер за ово. Пробај. И ја сам се пријавила, добила сам стипендију и била сам на резерви. Тек крајем јула сам сазнала да ћу у септембру ићи. Да нисам добила стипендију не бих отишла, уписала бих мастер студије у Београду сличан смер.“ (ж, 40, Северна Македонија/Србија)
		„...пре него што сам се пријавио за српску стипендију, пријавио сам се на америчке универзитете. Добио сам 4 писма о прихватању са америчких универзитета. Да, али не могу да идем због ограничења за Сирије, не дају ми визу због ограничења за Сирије. То је био мој сан да студирају у уредном степену на америчком универзитету и наставе своје студије тамо...“ (ж, 20, Сирија/Србија) „Пријавио сам се за стипендију на Куби. Када је телефон зазвонио, рекли су да нисам добио ту стипендију, али да могу да ми понуде нешто друго. Онда су поменули Србију. Нисам ни знао где је, али рекли су да ако не прихватим понуду, нећу моћи да се пријавим за било какву стипендију. Зашто сам прихватио.“ (ж, 22, Суринам/Србија)
Искуство друге земље	Жеља за новим искуством; Упознавање других народа и култура; „Лепота“ другог града	„Није био досадан у српском систему него више мислише да је ваша потреба за новим искуством“ (ж, 22, Мађарска/Србија) „Мени је било занимљиво да видим како се други походе према ономе што имају, како чувају своју културу за разлику од нас који сваки дан уништавамо. То је мени било интересно, тај моменат колико су људи свесни“ (м, 32, Србија/Италија)

Кључне теме – назив категорије	Примери коришћених кодова	Искази међународних студената
		„Што се мој разлоа огласка у Аустрију шиче заљубила сам се у Грац 2008. године када сам први пут била... И онда сам досадила и боју и народу јер ја сам што понављала као шваба шралала и 2012. је моја другарица уписала певање на академији и отишла сам код ње у посећу. И даље сам била заљубљена у Грац... Ја кренула један тајир, друг, шрећи, преведи... и одем у децембру 2011., предам сва та докумената што су мени шражили и кажу видимо се у фебруару. Пишам шта је у фебруару а они мени кажу упис, чесиштам, примљени сће на факултети.“ (ж, 33, Србија/Аустрија)
Искуство и утицај других људи	Искуство пријатеља у иностранству; Мотиви родитеља и пријатеља	„Имао сам једног другара који је хтео да иде. То су три академије које су биле једна школа па су се разјединиле. Он је хтео једну од тих школа да иде. Те сјудије су доста скупе... До тада нисам ни чуо за ту школу, чуо сам од њега. Кад сам видео те њихове радове, људи сликају као великани које ја сликам својим идолима, Паје Јовановића, Рембранта и осталих. Мени је то било интересантно и причао сам са мајком... Иако сам отиша“ (м, 32, Србија/Италија) „Морам да кажем да је веома значај у тој оглуци имала моја мајка, која је завршила исти факултет као и ја, и када сам јој рекла да желим да се бавим више урбанизмом него пројектовањем њен предлог је био да мало размотрим могућности студирања у иностранству и Делфи у Холандији је тада био једна од школа која се високо копирала у том смислу, али и британски универзитети, јер већина литературе које је она мени некада дала на основним студијама да се упознам везано за урбанизам су писали професори са британских универзитета и били су ми увек некако инспирација...“ (м, 35, Србија/Италија) „Слушала сам ускупу од старијих браћа и сестре, људи који су ишли са мном у основну школу, они су ишли вамо и тамо преко овога и онога иако да сам се заинтересовала као што може. Како ја сад да то урадим?“ (ж, 22, Србија/Сједињене Америчке Државе)

Фактори иришиска и иривлачења: Квантитативни резултати

Резултати који су приказани у табели 3. пружају увид у ставове испитаника међународних студената о могућностима повратка и условима који им се пружају у матичној земљи.

Табела 3. Расподела испитаника према мотиву останка у земљи дестинацији или повратка у матичну земљу

Међународна српска популација			Међународна популација у Србији		
Планирам да се вратим у матичну земљу чим завршим студије	Број	%	Планирам да се вратим у матичну земљу чим завршим студије	Број	%
Уопште се не слажем	32	26,3	Уопште се не слажем	16	17,9
Не слажем се	21	17,2	Не слажем се	12	13,5
Нисам сигуран	32	26,2	Нисам сигуран	23	25,8
Слажем се	19	15,5	Слажем се	13	14,6
У потпуности се слажем	17	13,9	У потпуности се слажем	25	28,1
Без одговора	1	0,8	Без одговора	0	0
Укупно	122	100	Укупно	89	100
Овде су материјалне прилике много боље него у мојој земљи	Број	%	Овде су материјалне прилике много боље него у мојој земљи	Број	%
Уопште се не слажем	6	4,9	Уопште се не слажем	22	24,7
Не слажем се	4	3,3	Не слажем се	14	15,7
Нисам сигуран	17	13,9	Нисам сигуран	26	29,8
Слажем се	40	32,8	Слажем се	15	16,8
У потпуности се слажем	54	44,3	У потпуности се слажем	12	13,5
Без одговора	1	0,8	Без одговора	0	0
Укупно	122	100	Укупно	89	100
Шта би вас највише мотивисало да се по завршетку студија вратите у земљу порекла	Број	%	Шта би вас највише мотивисало да се по завршетку студија вратите у земљу порекла	Број	%
Обезбеђен добро плаћен посао у струци	37	30,3	Обезбеђен добро плаћен посао у струци	33	37
Повољни услови за започињање сопственог бизниса – подршка државе	12	9,8	Повољни услови за започињање сопственог бизниса – подршка државе	15	16,9
Породични разлози	26	21,3	Породични разлози	28	31,5

Промена власти	12	9,8	Промена власти	6	6,7
Повољни стамбени кредити	0	0	Повољни стамбени кредити	1	1,1
Нешто друго	34	27,9	Нешто друго	6	6,7
Без одговора	1	0,8	Без одговора	0	0
Укупно	122	100	Укупно	89	100

На основу добијених резултата у табели 3. извршено је трагање за темама које се понављају у наративима међународних студената из српског контекста, а које осветљавају квантитативне резултате који се односе на мотиве (не)повратка у матичну земљу. Породични разлози су идентификовани као важан фактор код обе популације када се ради о повратку у матичну земљу. У литератури веза припадника дијаспоре са њиховом породицом се дефинише као место пружања поверења, колективне акције и осећаја заједништва (Karayianni, Hadjielias & Glyptis, 2023). Испитаница наводи:

„Тамо сам се баш осећала усамљено. Тамо немам породицу. Овде имам породицу, имам помоћ кад ми треба помоћ. Нисам сама. Ја знам да моју све сама али не желим све сама“ (ж, 27, Турска/Србија).

За друге друштвено-економски и еколошки услови у матичној земљи и земљи пријема имају важну улогу, што се читава кроз одговоре испитаника:

Еколошки: *„Сјречава ме ваздух. Кад јој дођем једва дишем јер сам ја асмашичар. Појошово зими кад се дође, не моју да дишем у Београду. Генерално брија за живошну средину и то је нешто о чему размишљам што сам сшарија све више.“* (ж, 32, Србија/Немачка)

Економски: *„Да осшанем у Немачкој је за сада јар разлоја, имам сшалан јосао ОК. У шом смислу економски изшлед да ће све да крене у сујер смеру јосшоје, има ша нага, што Србији честшо недосшаје, али мислим да је основни и број један разлој зашто осшаши у Немачкој још неко наредно време је здравсшвени сисштем.“* (ж, 29, Србија/Немачка)

Економски: *„Ја бих се врашила да је услов живоша исши, да сам исшо илаћена. Ако су финансије еквиваленшне била би у Србији.“* (ж, 22, Србија/Сједињене Америчке Државе).

Друштвено-економски услови земље домаћина и земље пријема диктирају боравак међународног студента (Nikou & Luukkonen, 2024). У овом истраживању се друштвено-економски фактори уочавају као истакнути, и као такви имају директан утицај на многе аспекте живота појединаца, од којих

зависе могућности за запошљавање, као и обезбеђивање повољних еколошких услова за живот.

ДИСКУСИЈА И ЗАКЉУЧАК

Добијени резултати су показали да се мотиви тј. фактори привлачења који предиспонирају појединца да се определи за студирање у иностранству могу груписати у 5 најзаступљенијих тема када се посматрају студенти из Србије. Међународни студенти из контекста Србије у иностранство одлазе због квалитетнијег образовања. Друге студије су утврдиле да квалитет образовних система има корелацију са глобалним тржиштем рада и тржиштем рада у земљи и да може позитивно утицати на долазну и одлазећу мобилност студената (Serqua et al., 2022; према: Cherusheva & Parkhomenko, 2019). На одлуку о академском мигрирању утиче и могућност да наставе школовање као стипендисти, друштвено-економски фактори, жеља за стицањем искуства друге земље, као и искуства других људи који су их подстицали на ту одлуку. Међутим, треба напоменути да је код студената (стипендисти) држављана Републике Србије најзаступљенији друштвено-економски фактор који их гура да оду на школовање у иностранство, где им се пружају боље прилике. У ранијим истраживањима (Васојевић, Кирић & Марковић, 2018) препознати су слични фактори гурања и привлачења, када се говори о међународној популацији студената држављанина Републике Србије, што је симптоматично за земље сличног економског развоја, тј. за земље које немају развијену економију и широке могућности за запошљавање. Парадигма мобилности прерачунава улогу могућности запошљавања и професионални капитал као критични индикатори академске мобилности и наглашава улогу економских фактора у одлуци студената да мигрирају (Carlsen et al., 2013). Потом следе, мотиви који су повезани са квалитетнијим студијским програмима, искуствима или утицајем других људи, углавном чланова породице или пријатеља, као и подршка школовању кроз неки вид стипендије. Док са друге стране, већина међународних студената пореклом ван Србије не доживљава Србију као место где су бољи економски услови од земље из које долазе, али земљу дестинацију тј. Србију препознају као место где могу да стекну квалитетније образовање. Други најзаступљенији мотив је стипендија и прилика коју су добили да се школују уз помоћ институционалне подршке (различитих фондова). Занимљиво је да је код јако малог процента ових студената забележена миграција која је била подстакнута искуством пријатеља или родитеља. Када се погледају мотиви (не)повратка у матичну земљу, само 29,47% студената из Србије је видело себе као повратника у матичну земљу после завршених

студија у иностранству. Код оних студената који су донели одлуку о повратку или размишљају о томе као главни мотиви се наводе нематеријални фактори као што су веза са породицом, пријатељима и осећај прихваћености. Разлози због којих себе не виде у матичној земљи произашли су из лоше друштвено-економске ситуације која се односи на екологију, лоше плаћене послове и скупљи животни стандард. Ови подаци су повезани и са мотивима које су испитаници навели као разлог студирања у иностранству. Са друге стране 42,7% међународних студената који се школују у Србији виде себе после завршеног школовања у својој матичној земљи. Као разлог повратка наводе прилику да раде у својој земљи, што је повезано и са исказаним ставом који се односи на тврдњу – *У мојој земљи се уошћиле не цене стручњаци који су студирали у иностранству*, где се са овом тврдњом не слаже чак 73,03% испитаника. Док се код студената из Србије чак 40,98% испитаника слаже са овим наводом. Фактори који привлаче међународне студенте да се школују у Србију указују да се наратив образовања у оквиру образовних и миграционих политика није променио у односу на ранију традицију привлачења када су међународни студенти били добродошли и цењени као потенцијални мигранти. Са друге стране, добијени резултати пружају и нови теоријски оквир на истраживање високообразоване међународне мобилности студената из перспективе српског концепта „Југ-Север-Југ”. Такође, ови увиди откривају факторе које је потребно унапредити како би Србија обезбедила своју улогу глобалног играча у међународном високом образовању, што се може постићи само преиспитивањем националне политике миграције.

ЛИТЕРАТУРА

- Albien, A. J. & Mashatola, N. J. (2021). A Systematic Review and Conceptual Model of International Student Mobility Decision-Making. *Social Inclusion*, 9(1), 288–298. <https://doi.org/10.17645/si.v9i1.3769>
- Bansak C., Simpson, N. & Zavodny. M. (2015). *The Economics of Immigration*. Oxford, UK: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315797250>
- Black, R., Adge, Neil, D., Arnell, N. W., Dercon, S., Geddes, A. & Thomas, D. (2011). The effect of environmental change on human migration. *Global Environmental Change*, 21(1), S3–S11.
- Bitschnau, M. (2023). Students or internationals? Divergent patterns of governing international student mobility in Germany and the United Kingdom. *Comparative Migration Studies*, 11(24), 1–18. <https://doi.org/10.1186/s40878-023-00332-5>
- Bondžić, D. (2014). Školovanje studenata iz zemalja u razvoju kao deo spoljne politike Jugoslavije 1950–1961. *Annales, Series Historia et Sociologia Archives*, 24(4), 637–648.
- Brooks, R. & Waters, J. (2021). International students and alternative visions of diaspora. *British Journal of Educational Studies*, 69(5), 557–577.
- Butaga Sao, E. & Reuben Mwandilawa, B. (2023). Impact of Rural – Urban Migration of Youth on Rice Production in Kilosa District, Tanzania. *The Journal that advances the profession and practice of Community Development*, 3(1), 40–54
- Васојевић, Н. (2022). Међународни студенти, корисници државних стипендија Републике Србије и њихово школовање у XXI веку. *Социолошки џурејл*, 56(3), 904–928.
- Васојевић, Н. (2024а). Међународно образовање и дипломатија: Школовање српских студената стипендиста у иностранству у 21. веку. *Српска ђолиџичка мисао*, 84(2), 127–154.
- Васојевић, Н. (2024б). *Међународна академска мобилност у Србији: Од идеје ђокреџача модерној грушџва до глобализације образовања*. Београд: Институт друштвених наука.
- Vasojević, N., Kirin, S. & Marković, P. J. (2018). Research on scholarship holders who studied abroad and returned to Serbia. *Management: Journal of Sustainable Business and Management Solutions in Emerging Economies*, 23(1), 23–32.
- Van Hear, N., Bakewell, O. & Long, K. (2017). Push-pull plus: reconsidering the drivers of migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(6), 927–944. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1384135>
- Guetterman, T. C. & James, T. G. (2023). A software feature for mixed methods analysis: The MAXQDA Interactive Quote Matrix. *Methods in Psychology*, 8(2), 100–116.
- Информативни билтен* (1982). Београд: Републички завод за међународну научну, просветну, културну и техничку сарадњу, 1977–1990.
- Karayianni, E., Hadjielias, E. & Glyptis, L. (2023). Family across borders social capital and diaspora entrepreneurial preparedness. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 17(1), 46–71. <https://doi.org/10.1108/JEC-03-2020-0030>
- Kuckart, U. (2014). *Qualitative Text Analysis: A Guide to Methods, Practice & Using Software*. SAGE Publications Ltd. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781446288719>

- Li, M. & Bray, M. (2007). Cross-border flows of students for higher education: Push-pull factors and motivations of mainland Chinese students in Hong Kong and Macau. *Higher Education*, 53(6), 791–818. <https://doi.org/10.1007/s10734-005-5423-3>
- Mazzarol, T. & Soutar, G. (2002). „Push-Pull“ Factors Influencing International Student Destination Choice. *International Journal of Educational Management*, 16(2), 82–90.
- Maringe, F. & Carter, S. (2007). International students' motivations for studying in UK HE. Insights into the choice and decisions making of African students. *International Journal of Educational Management*, 21(6), 459–475. <https://doi.org/10.1108/09513540710780000>
- Mayring, Ph. & Brunner, E. (2010). Qualitative Inhaltsanalyse. In B: Friebertshäuser, A. Langer & A. Prengel (Eds.), *Handbuch qualitative Forschungsmethoden in der Erziehungswissenschaft*, (pp. 323–333). Weinheim: Juventa.
- Меригујани (1990). Београд: Завод за међународну научну, просветну, културну и техничку сарадњу Републике Србије, број 9–10.
- Mpinganjira, M. & Rugimbana, R. (2009). Understanding International Student Mobility: What motivates African Student Choices? Retrieved from <http://www.duplication.net.au/ANZMAC09/papers/ANZMAC2009-412.pdf>
- Nghia, T. L. H. (2019). Motivations for Studying Abroad and Immigration Intentions. *Journal of international students*, 9(3), 758–776.
- Nikou, S. & Luukkonen, M. (2024). The push-pull factor model and its implications for the retention of international students in the host country. *Higher Education, Skills and Work-Based Learning*, 14(1), 76–94. <https://doi.org/10.1108/HESWBL-04-2023-0084>
- OECD (2017). „Definitions and classificationsof the OECD international education statistics“, in *OECD Handbook for Internationally Comparative Education Statistics: Concepts, Standards, Definitions and Classifications*, Paris: OECD Publishing. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264279889-7-en>
- OECD (n.d.). *International student mobility*. <https://www.oecd.org/en/data/indicators/international-student-mobility.html>
- Ponce, O. & Pagan Maldonado, N. (2015). Mixed methods research in education: capturing the complexity of the profession. *International Journal of Educational Excellence*, 1(1), 111–135.
- Ravasi, C., Salamin, X. & Davoine, E. (2015). Crosscultural adjustment of skilled migrants in a multicultural and multilingual environment: An explorative study of foreign employees and their spouses in the Swiss context. *The International Journal of Human Resource Management*, 26(10), 1335–1359.
- Sevenhuijsen, G. (2016). *Student migration: the push and pull factors of South and Southeast Asian students migrating to Manipal University, India*: Bachelor thesis.
- Трговчевић, Љ. (2003). *Планирана елија: о сџуденџима из Србије на евројским универзитетима у 19. веку*. Београд: Историјски институт и Службени гласник.
- Тубић Ћурчић, Т. & Станишић, Н. (2023). Међународна миграција и доходовна конвергенција у европским транзиционим земљама. *Економски хоризонџи*, 25(3), 199–213
- Ђоровић, Р. (2006). Подјељени свијет – Глобални сјевер и Глобални југ, *Глобус*, 31, 141–148, <http://sgd.org.rs/publikacije/globus/31/15Radoslav%20Corovic%20-%20PODJELJENI%20SVIJET%20GLOBALNI%20SEVER%20I%20GLOBALNI%20JUG.pdf>

- UNESCO, OECD & EUROSTAT. (2018). *Data Collection on formal education: Manual on concepts, definitions and classifications*. Retrieved from https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/uo2016manual_11072016_0.pdf (21. 8. 2024.)
- Usman, A., Hasan, M. & Nurul Alam, M. (2025). Factors influencing student migration to Bangladesh: Mediating effect of host country support and moderating effect of geographical location and gender. *Social Sciences & Humanities Open*, 11, 1–14.
- Heckert, J. (2015). New perspective on youth migration: Motives and family investment patterns. *Demographic Research*, 33(1), 765–800. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.33.27>
- Hovdhaugen, E. & Wiers-Jenssen, J. (2023). Motivation for full degree mobility: analysing sociodemographic factors, mobility capital and field of study. *Educational Review*, 75(2), 195–216. <https://doi.org/10.1080/00131911.2021.1912712>
- Carlsen, F., Johansen, K. & Stambøl, L. S. (2013). Effects of regional labour markets on migration flows, by education level. *Labour*, 27(1), 80–92.
- Creswell, J. W. (2008). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill.
- Cubillo, J., Sanchez, J. & Cervino, J. (2006). International students' decision-making process. *The International Journal of Education Management*, 20(2), 101–115.
- Chang, I. C., Liu, C. C. & Chen, K. (2014). The push, pull and mooring effects in virtual migration for social networking sites. *Information Systems Journal*, 24(4), 323–346.
- World Economic Forum (2024, January). Migration model for sustainable development. <https://www.weforum.org/stories/2024/01/migration-model-sustainable-development/>